

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

ANTIK LELET

1

A kiszáradt, megrepedezett patakmeder észak–dél irányban, a főutcával párhuzamosan, teljes hosszában szeli át a falut. A szélső házak után kelet felé kanyarodva faképnél hagyja a nyugatnak forduló makadámutat.

Elszekélyesedése évek óta sok bosszúsággal jár, különösen huzamosabb őszi és tavaszi esőzések idején, amikor a megáradt, szélesen terpeszkedő víztömeg beszökik a kertekbe és a házak fundamentumát nyaldossa. Ilyenkor egyik panaszos a másiknak adja a kilincset az előljáróságón.

A falu sete-sután megválasztott első emberei végül is elszánják magukat a döntésre: megtisztítani és egyúttal kimélyíteni a medret, legyen a vizeknek szabad lefolyása.

Már két hete folyik a munka. A frissen megtisztított mederszakasz igazán szépen mutat, a helybeli atyafiakból verbuválódott kubikosok gondos munkáját dicséri.

2

Mózsai Pál nagydarab ember, az a fajta, akinek a mozgása ugyan nem lomha, de ingerlően nyugodt, kimért tempójú; egyetlen felesleges mozdulatot nem tesz. Ráhelyezi ásója élet a talajra, bakancsával ráhág, lehasít egy megfelelő darabot, a szerszám nyelét kissé hátradönti, felemeli a földet, odadobja a magasodó partra, majd kezdi előlről, ugyanúgy. Ő az utolsó ásós: mögötte és az ásójáról lemorzsolódó omladékot lapátoló Csákány Béni után már a tiszta, új mederfenék marad.

Mózsai nagyon elégedett. Az előtte dolgozó ásósok eltávolítják a felső rétegekben lépten-nyomon megtalált, valamikor a patakba dobált rossz fazekak, cserépedények és egyéb hasznavehetetlen holmik maradványait. Az ő ásója vígan, könnyedén hasít a talajba, pedig nem leülepedett iszapos hordalékot, hanem – érezni azt! – eredeti, emberi kézzel eddig nemigen háborgatott anyaföldet forgat vele. Elégedettségébe büszkeség vegyül: prima, békebeli rugós ásó az övé!

3

Csákány Béni fürge kis ember, s mint általában az ilyenek, felettebb szemfüles, ráadásul nagy mestere az évődésnek. Érzékelve és elunva a Mózsiból áradó nagy-nagy lelki nyugalmat, folyvást azon töri a fejét, hogyan tudná kibillenteni társát abból a fenegy nyugodtságból. Eszébe jut Mózsi közismerten fukar természete, s máris kirukkol az ötlettel:

– Palikám, igyunk egy pohár bort. Özvegy Deákné mostanában kezdett meg egy új hordót, ittam belőle, fasza bor!

Mózsi hallgat. Idő kell hozzá, hogy lassan forgó esze gyanút fogjon. Akkor megáll, rátenyerel az ásó nyelére, az állát is odahelyezve dörmögi:

– Na. Benne vagyok. Ha fizeted.

Csákány Béni széttárja a karját.

– Én? Arra gondoltam, hogy te...

– Nana. Akkor csöszd meg a te Deáknédát, rám ne számíts.

Csákány Béni villámgyors fordulattal taktikát változtat.

– Ejnye, Palikám! Úgy teszel, mintha te nem szívesen bújnál a lába közé!

– Kell a faszomnak! – zárja le a szóváltást somolygós-mogorván Mózsi.

Csákány Béni párszor nekiveselkedik még, de a cimbora egykedvű nyugalmat ezúttal nem sikerül szétzilálnia. Beletörő dik, ő is szótlánul lapátolja a földet.

4

– Hogy az a magasságos...!

A dühös kifakadás Mózsitól ered, akinek ásóján teljesen váratlanul csorba esik.

Nemcsak büszke rá, félti is a szerszámot, hát dohogva tapogatja az élet: nagyon kicsorbult-e?

Nem veszi észre, hogy a lehulló morzsalékföld közt kerekded, sárga fémdarabok csillognak.

Annál inkább Csákány Béni.

– Atyaisten! – mered a szeme hitetlenkedve.

– Mit bámulsz! – morog Mózsi. – Nem láttál még ilyet?

– Milyet... Ilyet... Nem bizony! – Csákány Béni kigúvadt szemének tekintete Mózsi lába elé tapad.

– Atyaisten! – motyogja ismét megbabonázva.

Hirtelen elhajítja a lapátot. Letérdel, kinyújtja kezét a csillogás felé.

Mózsi csak ekkor ejti tekintetét a földre. Messzehangzó bikahangon felbődül:

– Kincs! Elrejtett kincs. Magasságos Isten, kincset leltem!

A kubikosok némelyike, a fürgébbje azonnal odaveti magát: túrják, morzsolják a földet, kapkodják a kiforgatott érméket.

Az idősebbek távolabb állnak, mondván: ugratás az egész.

Csákány Béni mintha apróra zsugorodott, felkelő Napot tartana felemelt kezében. Lelkesen mutatja és mondja:

– Pénz. Aranypénz!

Kutakodik tovább, tömi a zsebét.

Ekkor már mindenki ott nyüzsög Mózsi lába alatt. Tucatnyi ásó döfködi a földet, mohó kezek kaparásznak a rögök között.

– Félre! – forgolódik szitkozódva Mózsi. – Félre innen, az anyátok istenit! Én találtam, és ki mit lel, azé!

Senki nem hallgat rá.

– Nem halljátok? Kuss innen! Mind az enyém!

Csákány Béni ráförmed:

– Marha! Ne csődítsd ide az egész falut, inkább tömd meg te is a zsebed!

– De mi-índ ne-éke-em já-ár! – bömböl Mózsi.

A sokaságtól hozzáférni sem tud az érmékhez, hát iszonyú harag lobban a szemében: magasra emeli az ásót és lesújt vele.

Csákány Béni egyetlen kurta nyikkanással nyúlik el a földön. Mozdulatlanná bénul; csak a lába remeg pár pillanatig, mint a békáé, mikor vásott kölykök suhogó fűzfavesszővel agyoncsapják a vízparton.

5

A hír – kincset leltek a kubikosok, egymást ölik érte! –, hamar szétszalad a faluban. Tódul a nép. Körülállják a helyszínt, ámuldoznak és szörnyülködnek.

Csákány Béni mozdulatlan teste elriasztja őket attól, hogy szintén nekiessenek a kincskeresésnek.

Dermedten állnak a kubikosok is. Hol a vízszintesen heverő, furcsán megnyúlt testet, hol Mózsit nézve, aki vérben forgó szemmel, zihálva magyarázkodik:

– Én... Megmondtam, hogy kussoljatok... Ki mit lel, az övé... Nem megmondtam?! De ti... Magasságos Isten, miért én vagyok a hibás?

A kubikosok elhúzódnak tőle. Mózsi körül egészen tágas térség kerekedik. Magára maradva a nagyfajú ember még inkább kétségbeesetten, épp úgy áll a hasmánt fekvő Csákány Béni vérző fejénél, akár egy remegő fejfa.

6

Először a gyorsmentőkocsi érkezik nagy vijjogással. Két fehérköpelyes futva hozza a hordágyat, utánuk szemüveges orvosnő lohol. Csákány Béni testét a hátára fordítják, a nő föléje hajol, a csuklóját fogja, a fejsebet mustrálja.

Sokáig, percekig keresi az életet, de nem találja. Feláll, sóhajt.

Mózsai elernyedő kezéből abban a pillanatban kicsúszik az ásó, halk zörejrel eldől.

A kéruhás rendőrök öten vannak. Szemrevételezik a hullát, lefényképezik, kérdezősködnek, jegyzetelnek. A kubikosok zsebeit kiforgattatják, az aranypénzeket gondosan megszámlolva az özvegy Deáknétól kapott tarisznyába csurgatják. Alaposan megvizsgálják a terepet is, de a kifordított, törött, furcsa alakú cserépedényben és körülötte már nem találnak semmit.

Közrefogják, megbilincselik Mózsit, betuszkolják a terepjáróba és elhajtának.

A mentőkocsi dolgavégezetlenül iramodik utána.

A tömeg marad, egyre hangosabban morajlik.

A kubikosok külön csoportosulnak, elhárítják a faggatódzó falubelieket. Csendesen beszélgetnek egymás közt.

– Tudhattuk volna előre, hogy elátkozott kincs... – dünnögi Szarka Ignác.

– Az bizony – hagyja rá Gerzsényi János.

– Szegény Béni elpusztult miatta, mégse lett a miénk! – méltatlankodik Balázs Ferenc. – Kiment a szerencsénk hegyesre!

– Ez a Pali! — emeli fel a hangját Gerzsényi. – Ki gondolta volna, hogy ölni képes? Megtette! Most majd ráncigálnak bennünket tanúskodni! Mennyi harag lesz ebből...

– Nem megyek sehova – jelenti ki Virág András. – Én csak annyit láttam, hogy a Béni kinyúlt – azt meg már elmondtam a rendőröknek.

– Így van – emeli a mutatóujját Gerzsényi. – Magam is csak ennyit láttam.

– Mi is! – bólogatnak a többiek.

7

Az órák múlva lassan szétszéledő tömegben kalapos öregember zúgolódik hevesen:

– Tudjátok jól: sok földet és országot ismerek. Az idegenlégijóval annak idején Afrikát is megjártam! És azt mondom nektek, én már láttam ilyet: ez antik lelet vót! Ami azt jelenti, hogy ősrégi, mostani pénzben

milliókat érő kincs, aminek múzejumban a helye. Aki ilyet tanál, be kell szolgáltatnia az államnak. Erre törvény van minden országban. Cserébe valami jutalomszázalékot kap...

Megszakítja a monológját, de csak azért, hogy mély lélegzetet vegyen és szemrehányóan folytathassa:

– De ezek? Nem érték be ennyivel. Mindegyik magának akarta az összeset, hát persze, hogy összevesztek rajta. Pedig ha észnél vannak, jut is meg marad is alapon valamennyit elcsaklizhatnak belőle. De így... Emberhalál történt – semmiért...

Az emberek se szóval, se odapillantással nem reagálnak. Némák, mint a kisgyerek, mikor akaratlanul rosszat cselekszik. Csak gondolkoznak, emlékeznek.

A tarisznyába rakott, elkobzott kincsré, Csákány Béni holttestére. Mócsi Pálra is, akiről álmukban sem hitték volna, gyilkos ösztön lakozik benne.

– Antik lelet! – hajtogatja makacsul a kalapos öregember.

ZUHANÁS

1

Az összedőlt világ bontott anyagából kocsma épül. Hol másutt, mint az öregtemplom szembeszomszédságában, stukkerdurrogatós filmekből ismert napnyugati módi szerint. Merthogy manapság muszájságosan ez, az ilyen dukál.

Semmi sem az, ami volt, ami a tanácstalanul tébláboló cingár atyafiak szerint a legkevésbé sem volt kívánatos, de úgy-ahogy hozzá lehetett szokni. Most? A kiszámíthatóság hiányzik: senki sem tudja, hová sodorja a változás ismeretlen, elgépiesedve zakatóló őrülete.

A gyökereket szaggató felfordulásban egyedüli biztos pontnak tűnik az ősi funkcióval egyébként is csábító, vadonatújdomságával hivalkodó, búfeleltető intézmény.

A söntésnél, az asztaloknál mocskos, megviselt gúnyájú pásztorok, nap-szamosok, munkanélküliek ácsorognak, ücsörögnek. A csapos rutinosan tüsténkedik, szaporán jegyzi a hiteleket, mivel a táblát – *Hitel holnap!* – kényszerből már a megnyitás napján lomtárba hajította a tulajdonos.

Aki azonnal fizet: felnéz rá mindenki.

Oldalvást, a tolongó tömegben túl, hátát a falnak vetve apró termetű atyafi álldogál. Hátha meghívja valaki egy-két korty töményre. Megvetését, irigységét mosollyal leplezve sunyít a sorban állók és a zsongó asztaltársaságok felé. A botcsinálta, csupapecsét-nadrágú, leginkább hangoskodó piktort különösen rühelli. Naná, annak pénze is, barátja is sok van.

Neki csak tanult szakmája: villanszerelő!

Volt, amíg állt az a másik világ.

Akkor, havi biztos keresettel a zsebében esténként neki sem okozott gondot pár kupica olcsó pálinka.

De hát odaveszett a kereset, az ital ára égbe szökött, a semmiből megfizethetetlen, hitele pedig – csak és éppen neki! – nincsen.

Mire is lenne? Lerobbant büszkeséggel lesi a jó szerencsét.

Átnéznek rajta. A legújabb, meg sem történt eseményt tárgyalják. Harsognak a vélemények:

– Huszonhat méter!

– Egy nyavalyát: magasabb!

– Annyi, ha mondom. Kovács tanító tegnap a szemem láttára mérte meg. Itt állt a kocsmá előtt, becélózta a torony legtetjét, szöget mért, utána távolságot az aljáig. Osztott-szorozott, és huszonhat méter jött ki.

– Rosszul számolt. Csak rá kell nézni: van az harminc méter is!

– Vagy több. A környéken ez a legmagasabb!

– Akármennyi, cseszheti ezer pénzét az egyház. Nincs ember, aki felmerészkedne rá, hogy átfesse. A faluban biztosan nincs olyan ember!

– Pedig ezer pénz bárkit kihúzna a szarból.

– Na és? Tyúkszarosan is többet ér az élet, minthogy onnan... Ki bolond, vállalni a rizikót!

Bakács, a piktör magabiztosan érvel, elégedetten nyugtázza az elismerő bólintásokat. Iszik.

Amint lerakja a decis poharat és körbenéz, tekintete megakad az apró emberkén.

– Izé... Hacsak András nem: ő annyira pirinyó, tán abból a magasságból lecseppenve sem ütné meg magát... Hé, András!

Amaz utálkozó pillantással, böffentett szóval fordul a csúfondáros hang irányába:

– Vagyok.

– Felmáznál, megülnéd a gombot?

András egy szempillantás alatt felismeri a potyapia lehetőségét. Vigyorog.

- Egy deciért megmondom.
- Ejha... De megéri. Lajos, tölts neki!

András kezében reszket a pohárka. Hánykolódik az áttetszően kívánatos tartalom felszíne, már-már kilöttyen. Csak azt ne! Aggodalmasan emeli a szájához, egy kortyintással felhörpinti. Jólesik, szinte megváltás. Csitul, megszűnik a remegés. Odamegy a piktör asztalához.

- Na? – sürgeti Bakács.

András a szomszédos asztal mellől átrak egy széket, ráül. Farkasszemet néz Bakáccsal és társaival, aztán dacosan, ökölrel az asztalra csap:

- Miért ne?!

Kimeredt szemmel, tátott szájjal bámulnak rá.

- Egek! – forgatja a szemét Bakács. – Te kis tökmag... Nem hiszek neked!

Csődület. A csapos dologtalanul könyököl a söntéspultra, mert a sorban állók is Bakács asztala körül tömörülnek. Némelyek óva intik, mások nagy hévvel biztatják Andrást.

Füle mellett elszáll a sok mihaszna beszéd. Ő már csak az ezer pénzre gondol, amivel dugig tömheti a zsebét. Bakács feléje nyújtott festékes mancsát – fogadjunk egy félliterbe, hogy nem sikerül! – undorral, de habozás nélkül fogadja el.

2

A presbiterek megkönnyebbülten hallgatják az ajánlatot, de – mintha a rend kedvéért – aggodalmaskodnak. András türelmetlenül háborog magában. „Tutyimutyi vénségek! Mit vacakolnak? Kell az a pénz. Nemcsak decizésre. Meleg ételre, tiszta ruhára, egyébre. Özvegy Salgónétól megkapom. Tán őt magát is, mint régen, amikor még volt pénzem.”

Fennhangon másképp szól:

– Tudják jól: senkim sincs, aki megsirasson, eltakarítson. Mit ér az ilyen magányos senkiházi élete? Nem sokat! No... Ha rajtavesztek, temessen el az egyház. Ennyi a feltételem. Meg az, hogy üveg pálinka várjon a cinteremben!

Megegyeznek. András aláírja a sebtében papírra vetett nyilatkozatot: önként vállalkozik, övé a felelősség.

3

Éjszaka. Éberén hánykolódik az asszonykéz gondviseléséből rég kiesett vackon. Az egyetlen deci pálinka kevés volt ahhoz, hogy a szokott módon

– elégedetten – mámorba, majd álomba merüljön. Egykedvűen veszi számba a vállalkozás lehetséges következményeit.

„Ha sikerül: másképp lesz minden. Emelt fővel járhatok megint az utcán!”

„Ha nem, úgy is jó. Jobb, mint potyára lesni a kocsmában. Egy csapásra vége minden gondomnak.”

„De miért ne sikerülne? A magasságot megszoktam. Igaz, nyolc-tíz méteres oszlopokon. A torony legfeljebb háromszor magasabb. De ha többször, az se baj. Mit számít, ha tíz vagy harminc méterről pottyán le az ember: így is, úgy is kipurcan. Millió oszlopot megmásztam már, oszt itt vagyok! Most sem lesz baj.”

„Vilmos is megülte már a gombot. Harminc évvel ezelőtt. Én is képes vagyok rá! Igaz, ő nem ivott. Előtte. Annál többet utána. Most mi legyen? Odarendeltem a pálinkát... No, jó lesz az utána is...”

Ezzel a gondolattal, hajnaltájban szenderedik el.

4

Másnap tökéletes a szélcsend, kellemes melegséggel záporoz az őszi derű. Csábító az odakészített pálinka, de András erőszakkal letépi róla a tekinetét. Nincs benne félelem, amit a szeszbe fojthatna.

Fölmászik a harangok fölé, a tető favázát mustrálja: elbírja-e az ő ötven kilóját?

Megnyugodva látja, a szarufák és a lécek alig-fakultan épek.

Időbe telik, amíg belülről megbontja a bádogborítást, de sikerül. Kibújik a tetőre. Ráérősen, gondosan rögzíti az első létrát, feljebb kapaszkodik rajta.

Egyetlen pillantás elég ahhoz, hogy a magára erőltetett nyugalom feloldódjon az arcán gyöngyöző verejtékben: a tetőzet hihetetlenül karcsú hegyesszögének csúcsán trónoló gömb és fölötte a bádogkakas – úgy tűnik – irdatlan magasságban, elérhetetlen messzeségben.

Lent, a kocma előtti téren kíváncsiak tömege. Bakács a kocsmába emelő lépcső legfelső fokán áll, meszelőjéről csepeg a mésztej, tócsává gyűlik. Az emberek puszognak:

– Az anyját! Jól csinálja!

– Biztosító kötél nélkül!

– Bizony! Csak a végén meg ne bánja!

– Hogy lehet az: egyszer se néz le?!

– Na, hallod: mi dolga a lenti világgal, ha egyszer fölötte van!

András fütyöréssel hadakozik a kezét remegtető belső feszültség ellen. Igyekszik az elkerülhetetlenül fontos tennivalókra koncentrálni.

Már a harmadik létrán araszol, s látja: legfeljebb emberhossznyira a gömb alja. Itt azonban annyira összeszűkül a tetőzet, hogy akár átölelhetné.

Tudja, a létrát egyetlen óvatlan mozdulat oldalvást fordítaná, ajakcsücsőrítő izgalommal tapogatja ki a létra fokán azt a helyet, ahol biztonságosan megvetheti a lábát. Egy perc, egy fok. Gyorsabban nem lehet, nem is meri.

Ingujjra vetkőzött, mégis egész teste verejtékezik. Minél följebb jut, annál inkább. Ráadásul – amire nem számított – az egyik bádoglemez sarokéle felsebzi a tenyerét. Vérzik, de a fájdalmat tompítja a leküzdhetetlen izgalom.

„Megcsinálom. Csak azért is megcsinálom!”

Furcsa: minél távolabbra emelkedik tőle, annál inkább érzi a földet. Ej, de-hogy is azt: a cipőtalp teljes felületéhez tapadó biztonság hiányát. A szokatlanul nagy kilengés még inkább elbizonytalanítja, görcsös odafigyelésre kényszeríti.

Behunyt szemmel támasztja fejét a még kellemesen hűvös, rozsdásodó lemezhez, kivár. Aztán megragadja a kakastartó ércrúd tövét, egy lendülettel feltornássza magát a gömb tetejére.

Lent elismerő moraj. Az ügyes-bajos dolgaik ügyében arra járó atyafiak is megállnak, bámulják a magasban még kisebbnek, egészen gyermektestűnek látszó emberkét.

Bakács somolygó ingerültséggel odasúgja a mellette álló csaposnak:

– Vesztettem. A kis mitugrász: hát nem megcsinálta?

Amaz dünnyög:

– A java még hátra van. Újrapingálni az egész tetőt: nem semmi!

– Meglesz az is – ereszti le a vállát csalódottan Bakács.

Menne, folytatni a félbehagyott munkát, de a látvány marasztalja.

A járókelők egy része betelik az élménnyel. Tovább mennek a dolgaik után, de sugárzó büszkeséggel vissza-visszapillantva: mégiscsak akadt egy bátor ember a faluban!

Honnan tudná bárki odalent: András fél.

A pillanat után, amikor szétvetett lábbal elhelyezkedik a gömbön, és diadalmasan lenéz a mélybe, elrettenti a gondolat: mintha madárka lenne törékeny ágon, de neki nincs szárnya.

Kezdetől fogva tisztában van vele, mégis riasztja a tudat: csak magára számíthat.

Fogcsikorgatva dolgozik. Felhúzza a festékes edényt, ezüstszínűre mázolja a bádogkakast. Csodálatosan fénylik, de nemigen gyönyörködik benne, visszaereszkedik a gömb alá.

Sérült tenyere most már sajog, alig tudja használni, holott – gondolja kínjában – három kézre is szüksége lenne.

„Mégis fel kellett volna bontani az üveget, jól meghúzni a pálinkát. Akkor nem fájna és nem remegne a kezem. Na, ez is jókor jut eszembe!”

Szenved. A szüntelen remegés, az egyre elviselhetlenebb sajgás lassítja a munkát, amúgy egészen jól tűri, a lenti világ biztonságában ógyelgő tömeg kurjongatása, trágárságokkal felbődülő viccelődése azonban feldühíti.

„Mi a fenének tájtják itt a szájukat? Mennének a francba!”

Elkészül a gömbbel is. Vakítóan csillog rajta a festék.

Nyújtja a lábát, kitapogatja a létra fokát, hogy lejjebb ereszkedjen.

És akkor, ijesztően váratlanul: harangszó kiált.

Három létrahosszal alatta, annyira mennydörgően, hogy belereszket a tető.

Elengedi a festékes vödör fülét, két kézzel kapaszkodik a létrába. A remegés átterjed a létrára, kopog a bádog.

– Melyik marha húzta meg! – ordítja nagy haraggal, kétségbeesetten.

Odalent röhögve hullámszik a tömeg.

„Átkozottak! Semmibe vesztek, figuráztok velem?!”

Elképedve látni véli: szörmypofává torzulnak, süllyedve távolodnak az arcok.

– Barmok! Rajtam röhögtök, nekem húzzátok?!

Sérült tenyere ököllé keményedve elereszti a létrát, és megfenyegeti a sokaságot. A heves mozdulattól megrándul a létra, elfordul. A másik kéz ösztönösen biztosabb fogódzót keres. Nincs olyan. András bucskázva, a tetőzetnek nekiütődve zuhan, tompa puffanással csapódik a földnek.

A röhögés megszakad, a tömeg bénává dermed.

A döbrent csöndben elsőként Bakács eszmél. Felhördül, meszelőt tartó kezét András kicsavarodott pózban heverő teste felé nyújtja:

– Mégis nyertem!

Abban a pillanatban némul el a harangszó.